

Terttu Mämmelä

Tutkimusprojektina olympiasoihdut Helsingin 1952 soihdut esinetutkimuksen näkökulmasta

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 60 vuotta Helsingin olympiakisoista. Juhlavuoden kunniaksi Suomen Urheilumuseo käynnisti syksyllä 2011 vuoden mittaisen tutkimusprojektin, jonka tavoitteena on koota mahdollisimman kattavasti tietoa Helsingin olympiasoihduista ja toisaalta kerätä muistitietoa soihtuviestiin liittyen. Tutkimusprojektin tulokset Suomen Urheilumuseo julkaisee kirjana loppuvuodesta 2012. Helsingin kisojen soihdut ovat olympiahistorian harvinaisuuksia pienen valmistusmääränsä vuoksi. Tarkempi perehtyminen auttaa ymmärtämään miksi ja miten juuri tähän soihtuun päädyttiin, miten se täytti tarkoituksensa ja miksi siitä tuli olympiakeräilijöiden unelma.

Soihtuviesti 1952

Olympiatuli sytytettiin 25.6.1952 Kreikan Olympiassa, mistä se juostiin viestinä Ateenaan. Tämän jälkeen olympiatuli jatkoi matkaansa – ensimmäistä kertaa olympiahistoriassa – lentoteitse. Tuli kuljetettiin Ateenasta Tanskan Aalborgiin, mistä jatkettiin jälleen viestinä kohti Kööpenhaminaa ja Juutinrauman yli Etelä-Ruotsiin.

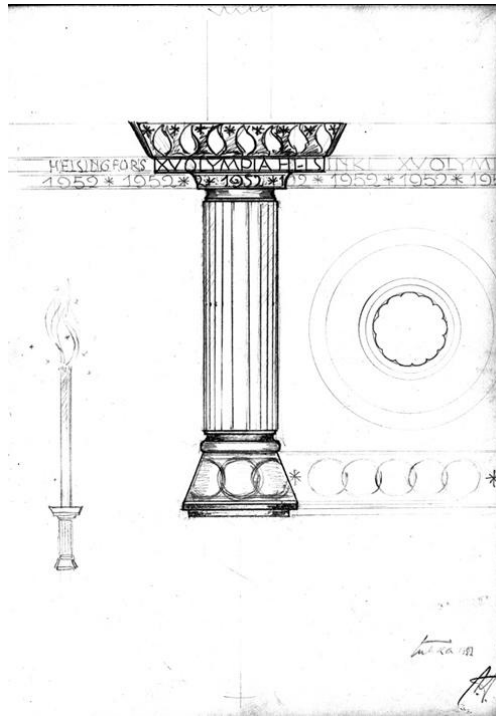
Ruotsin halki kuljettuaan soihtuviesti ylitti Suomen rajan Torniossa 8. heinäkuuta. Soihdun maahantulojuhlassa Pohjan Stadionilla Hellaan tuleen yhdistettiin Pallastunturin Taivaskerolla sytytetty Lapin tuli. Yhdistetty tuli jatkoi matkaansa Oulun, Kokkolan, Jyväskylän ja Tampereen kautta kisakaupunki Helsinkiin, jonne se saapui 19.7.1952.

Soihtujen ohella soihtuviestiin liittyy pieni määrä muuta esineistöä. Tutkimusprojektin aikana on selvitetty taustatiedot myös reitin varrella viestin kulusta ilmoittavista julisteista, useilla paikkakunnilla pääsylippunakin toimineista pronssisista rintamerkeistä sekä lyhdyistä, jossa ns. varatulta säilytettiin soihdun sammumisen varalta. Ehkä tunnetuin soihtuviestiin liittyvistä muista esineistä on kuitenkin soihdunkantajille muistoksi jaettu pronssinen soihtuviestiplaketti, jonka kuva-aihe pohjautui taiteilija Paul Söderströmin Helsingin vuoden 1940 kisoihin suunnittelemaan kisatunnukseen.

Olympiasoihtu – kemiaa ja taidetta

Helsingin olympiasoihdun suunnitteli tunnettu taiteilija ja taidegraafikko Aukusti Tuhka (1895–1973). Tuhkan ensimmäinen luonnos Helsingin 1952 soihtuiksi muistutti idealtaan Berliinin kisoissa 1936 käytettyä soihtua, johon kiinnitettiin tankomainen palava osa. Saksalaisten soihtutankojen tilaaminen oli kuitenkin kallista. Lisäksi ajatus oman soihdun jakamisesta muistona jokaiselle soihdunkantajalle aiempien viestien tapaan oli alusta alkaen poissuljettu raha- ja raaka-ainepulan takia. Oli kehitettävä ratkaisu, joka mahdollisti viestin läpiviemisen pienellä määrällä taiteellisia soihtuja, olympiakisojen arvon mukaisesti.^[i]

Ratkaisu oli yhdistelmä kemiaa ja taidetta. Helsinkiläinen insinööritoimisto Redox kehitti soihtujen palavaksi osaksi vaihdettavan, säilykepurkkia muistuttavan ja geelimäistä palavaa ainetta sisältävän palopatruunan, jonka paloaika oli noin 20 minuuttia. Testeissä toimivaksi havaittu ja hinnaltaan suhteellisen edullinen patruuna toimi rakenteellisena lähtökohtana Aukusti Tuhkan lopulliselle soihtuehdotukselle, jossa polttoaine sijoitettiin piiloon kapean ja korkean maljaosan sisään.^[ii]

Aukusti Tuhkan varhainen luonnos Helsingin olympiasoihduksi muistutti malliltaan Berliinin 1936 soihtua, jossa matalaan kädensijaan kiinnitettiin pitkä palava soihtutanko. Kuva: Helsingin kaupunginarkisto, XV Olympia Helsinki.

Soihtuviestistä vastaava toimikunta laski, että käyttämällä kehitettyjä palopatruunoita, viestistä oli mahdollista selvitä 15 soihdulla. Määrä on häkellyttävän pieni. Sekä Berliinin 1936, että Lontoon 1948 viestissä oli käytetty tuhansia soihtuja.[iii] Suuren kappalemäärän sijaan Helsingin soihdussa panostettiin taiteellisuuteen. Maljaosa valmistettiin hopeasta ja varsi lakatusta visakoivusta. Yksinkertaisuus ja selkeys suunnittelussa sopivat hyvin Tuhkan taiteelliseen linjaan. Tuhkan piirustusten pohjalta lopulliset soihtuvarret valmisti hämeenlinnalainen Kultakeskus oy.

Kultakeskus luovutti ensimmäiset valmistuneet hopeasoihdut XV olympiakisojen järjestelytoimikunnalle 14.6.1952 Olympiastadionilla järjestetyssä tilaisuudessa. Soihtua kohottaa kisojen järjestelytoimikunnan jäsen Lauri Miettinen. Kuva: Suomen Urheilumuseo.

Muutama viikko ennen viestin alkua soihtutoimikunnan luottamus 15 soihdun riittävyteen kuitenkin romahti. Se tilasi pikatoimituksena Kultakeskukselta hopeisten rinnalle seitsemän hopeoidusta messingistä valmistettua ja koristelultaan yksinkertaisempaa soihtua.[iv] Kokonais määrä nousi siten 22:een, mutta määrä oli edelleen historiallisen pieni. Jälkeenpäin voidaan vain arvailla, miten viestin olisi käynyt ilman lisäsoihtuja. Jo alkutaipaleella Kreikassa neljä seitsemästä mukaan otetusta hopeisesta soihdusta katosi. Kun Suomen osuudellakin varastettiin yksi hopeinen soihtu, olisi lopullinen soihtumäärä ilman lisäsoihtuja pudonnut kymmeneen.[v]

Kaunis mutta epäkäytännöllinen

Viestijärjestelyistä kirjoitetuista raporteista selviää, että soihdut olivat heikon tiedonkulun ohella koko soihtuviestin suurin murheenkryyni. Palopatruunan kiinnitysmekanismi meni helposti epäkuuntoon, jolloin patruuna joko juuttui maljan sisään tai soihtumaljan sisäosat yksinkertaisesti putosivat irti. Toinen syy patruunoiden juuttumiseen oli tina, jolla patruunoiden avaaja oli kiinnitettynä purkin kylkeen. Sulaessaan tina valui patruunasta maljaosan sisään ja aiheutti jäähtyessään patruunan jumiutumisen. Soihdunkantajan jäljessä ajaneessa huoltoautossa soihtuja oli siis korjailtava ja puhdistettava päivittäin.

Soihdun maljaosan sisään vaihdettiin noin 20 minuutin välein uusi, geelimäistä palavaa ainetta sisältävä palopatruuna. Tarvittava määrä patruunoita jaettiin etukäteen kullekin viestipaikkakunnalle. Kannessa on käyttöohjeet suomeksi, ruotsiksi, tanskaksi ja kreikaksi. Kuva: Suomen Urheilumuseo.

Soihtumaljan yläosa oli liekin hapen saannin kannalta liian umpinainen, minkä vuoksi liekki sammui erittäin herkästi heikostakin tuulesta tai soihtuvarren virheasennosta. Tilannetta koetettiin korjata viestin edetessä poraamalla muutamiin soihtuihin suuremmat ilmareiät. Tästä ei kuitenkaan ollut merkittävää apua, sillä nokeutuessaan suurennetutkin ilmareiät tukkeutuivat.[vi]

Järjestelytoimikunnan arkistosta löytyy tieto siitä, että viestin päätyttyä alkuperäisistä 15 hopeasoihduista oli jäljellä enää kymmenen. Jotta järjestelytoimikunnan ennakkosuunnitelma jakaa hopeiset soihdut muistolahjoina viestijärjestelyihin osallistuneille tahoille ja muutamille museoille voitiin toteuttaa, tilasi toimikunta yhden hopeasoihdun lisää. Messinkisoihdut jaettiin muistoina kisaorganisaatioissa viestijärjestelyistä vastanneen toimikunnan jäsenille.[vii]

Museoesine ja keräilykohde

Hopeasoihdun varsi on lakattua visakoivua. Pituutta soihdulla on 60 senttimetriä. Kiiltävään pintaan on pakotettu olympiarenkaat, seppelkoriste sekä teksti XV OLYMPIA HELSINKI 1952 HELSINGFORS HELSINKI. Maljan yläosassa on 16 ilmareikää. Kuva: Suomen Urheilumuseo

Nyt meneillään olevan projektin yhtenä osatavoitteena on koettaa selvittää myös Helsingin soihtujen nykyiset olinpaikat. Lähtökohtana työlle ovat kisajärjestäjän tekemät lahjoitusluettelot. Kuuden vuosikymmenen aikana on kuitenkin tapahtunut paljon. Osa soihtuista on tallessa niiden alkuperäisillä saajilla. Osa taas on vuosien kuluessa saanut uuden käytön, myyty tai lahjoitettu edelleen. Niinpä jäljittäminen vaatii tutkijalta aika ajoin salapoliisityötä.

Haasteellisimpia löydettäviä ovat luonnollisesti jo kisakesänä kadonneet viisi hopeasoihtua, joiden jäljille voi yrittää päästä lähinnä kansainvälisiä huutokauppoja seuraamalla. Helsingin olympialaisten hopeasoihtuja liikkuu maailmalla huutokaupoissa vain harvakseltaan. Keräilijöitä on paljon – soihtuja vain muutamia. Siksi harvinaisuuden kokoelmaansa saaneet olympiakeräilijät eivät aarteestaan hevillä luovu. Muut joutuvat vain haaveilemaan aidosta soihdusta. Julkisissa kokoelmissa hopeasoihtuja voi ihaila Suomessa muun muassa Suomen Urheilumuseossa, Helsingin kaupunginmuseossa ja Tornionlaakson maakuntamuseossa.

Projektin kuluessa kaikkien esille tulleiden ja jo tunnettujen soihtujen historia kisakesästä alkaen on kirjoitettu talteen. Lisäksi soihdut on dokumentoitu valokuvaamalla. Messinki- ja hopeasoihtuista tunnetaan tänä päivänä kummastakin erilaisia versioita. Tutkimusprojektin tuloksena syntyvää kirjaa odotellessa soihtuviestiin ja soihtuihin pääsee tutustumaan Suomen Urheilumuseossa syyskuussa 2012 avautuvassa näyttelyssä.

Kirjoittaja (FM, historia) työskentelee Soihdut ja soihtuviesti 1952 -projektin erikoistutkijana Suomen Urheilumuseossa ja valmistelee samalla väitöskirjaa Helsingin olympiasoihtuviestiin liittyen.

[i] Järjestelytoimikunnan puheenjohtaja Erik von Frenckellin, saksalaisen soihtuvalmistajan ja Helsingin kisaorganisaation välistä kirjeenvaihtoa alkuvuodelta 1951. Taidehankinta- ja soihtuviestitoimisto Fd:1, XV Olympia Helsinki, Helsingin kaupunginarkisto (Hka).

[ii] Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunta Urheilujaostolle 21.12.1951, Soihtuviestitoimikunnan pöytäkirja 6.3.1952 ja Redoxin tarjous palopatruunoista 14.3.1952, palopatruunatilaus 1.4.1952. Taidehankinta- ja soihtuviestitoimisto Fd:1, XV Olympia Helsinki, Hka.

[iii] Berliinin soihtuviestiin soihtuja valmistettiin 3640–3840 kpl ja Lontooseen 1720 kpl. Olympic Torch Relays (Walter Borgers, 1996), 51 ja 62.

[iv] Yrjö Salovartio (taideosasto) Kultakeskukselle 16.5.1952, toimitusjohtaja V.J. Rouhiainen (Kultakeskus) taideosastolle 6.6.1952, Laskuerittely soihtuista 27.8.1952. Tilauskirjeenvaihto Kultakeskus–XV Olympia Helsinki 1952. Kultakeskuksen arkisto; Soihtuviestitoimikunnan pöytäkirja 30.8.1952. Taidehankinta- ja soihtuviestitoimisto Fd:1, XV Olympia Helsinki, Hka.

[v] Taideosasto E.T. Siirala Keskinäinen Vakuutusyhtiö Tarmolle 29.10.1952. Taidehankinta- ja soihtuviestitoimisto, Fd:1, XV Olympia Helsinki, Hka; Kokkolan poliisilaitos, Rikososasto, sekalaisten asiain ilmoituspöytäkirjat 1951–1958, Abd:4. VMA.

[vi] Muistio olympiasoihtujen tarkastusmatkasta Tanskaan 29.–30.6.1952 ja Kertomus soihtuviestimatkalta Suomessa (Unto Huttunen). Taidehankinta- ja soihtuviestitoimisto Fd:1, XV Olympia Helsinki, Hka.

[vii] Muistio 18.10.1952. Taidehankinta- ja soihtuviestitoimisto Fd:1, XV Olympia Helsinki, Hka; E.T.Siiralan allekirjoittama soihtutilaus Kultakeskukselle 18.10.1952. Tilauskirjeenvaihto 1952, Kultakeskuksen arkisto.